

INLEIDING

STEPHAN VAN ERP & ANTON MILH

De bijdragen in deze bundel zijn geschreven in het kader van een studiedag over generatieverschillen in het religieuze leven. De aanleiding van deze studiedag was onze lezing van de nieuwjaarsbrief van de pater-provinciaal van de Nederlandse dominicanen, René Dinklo, aan zijn medebroeders. Het liep voor ons met deze brief een beetje zoals Seneca tweeduizend jaar geleden schreef in een van zijn *epistulae morales* aan Lucilius: “Als ik je goed ken, zal je vanaf het begin rondspeuren naar wat voor ‘cadeautje’ deze brief je zal leveren” (Boek II, brief 16). Inderdaad, in de brief merkten we allerlei interessante elementen op die ons van belang leken voor de huidige ontwikkelingen in het religieuze leven en we voelden dat we aan de slag moesten gaan met de thematiek die erin behandeld werd.

In zijn brief schetst pater Dinklo enkele grote uitdagingen voor de Nederlandse dominicanenprovincie. Door het recentelijke intreden van een aantal jonge mannen is er namelijk een heel nieuwe dynamiek ontstaan. De jonge fraters ontdekken het leven en de traditie in de voetsporen van Sint-Dominicus op een geheel eigen wijze. Hierdoor kunnen er spanningen ontstaan met oudere confraters, die zich door de jaren op hun eigen manier tegenover deze traditie zijn gaan positioneren. Dinklo geeft in zijn brief een heldere beschrijving van de problemen en roept op tot openheid, verantwoordelijkheid en broederlijkheid. Ook stelt hij enkele concrete initiatieven voor die ertoe kunnen bijdragen dat deze jonge predikbroeders op een zo goed mogelijke manier geïntegreerd raken in de ordeprovincie.

De problematiek die Dinklo schetst in zijn brief heeft een bredere relevantie voor kerk en maatschappij. Het specifieke liberale katholicisme dat het gezicht heeft bepaald van de kerk in Nederland en Vlaanderen in de decennia na het Tweede Vaticaans Concilie, deemstert weg. De generatie

die dit liberale katholicisme gedragen heeft, kan de fakkel niet doorgeven aan een volgende generatie, omdat die zich gewoonweg niet aandient. Hier en daar zijn er wel jongeren geïnteresseerd in het religieuze leven, maar die kunnen zich niet altijd vinden in dit liberale katholicisme. Zij vinden dit *passé*, en begrijpen ook niet altijd waar dit liberale katholicisme voor staat en hoe het ontstaan is. De ouderen vinden het op hun beurt maar moeilijk te begrijpen hoe de jongeren teruggrijpen naar elementen uit de katholieke traditie die zij juist zo nadrukkelijk hebben afgezworen, omdat ze die verouderd en inhoudsloos vonden. De tussengeneratie die hierbij zou kunnen bemiddelen, ontbreekt nagenoeg volledig.

Hoe kunnen verschillende generaties religieuzen samenleven en met elkaar de toekomst van hun orde of congregatie vormgeven? Is men veroordeeld op langere termijn steeds weer in conflict te raken, of kan er ook samen aan projecten worden gewerkt, waarbij jong en oud elkaar waarderen en versterken? Dit thema – de botsing of ontmoeting van generaties – wilden we op een studiedag aan de orde stellen. De situatie in de Nederlandse dominicanenprovincie zoals beschreven in Dinklo's brief biedt hier een goed startpunt, net als zijn bijdrage in deze bundel, waarin hij de motieven voor het schrijven van zijn brief uiteenzet.

Hier willen we ook even onderstrepen waar het ons *niet* om gaat. Het gaat ons niet om wat men gewoonlijk 'de generatiekloof' noemt. Daar heeft het vanzelfsprekend ook mee te maken, want leeftijdsverschil speelt hier wel degelijk ook mee. Maar het is meer dan dat. Volgens velen gaat het ook om identiteit. Wat dit concept betreft, wilden we echter niet in de valkuil van de psychologisering trappen. Vanzelfsprekend hebben nieuwe generaties de behoefte om hun eigen plaats te veroveren en hun eigen leefstijl en inzichten af te bakenen ten opzichte van de generatie(s) die hen voorging(en). De piste van de psychologie bewandelen zou er echter toe leiden dat we elkaar en elkaars overtuigingen enkel beschouwen als uitvloeisel van verlangens en behoeften die we vervolgens met een scalpel gaan ontleden, zodat we elkaar als studieobject gaan beschouwen. Wij wilden vooreerst de achterliggende theologische, spirituele en ecclesiologische dimensies van deze problematiek behandelen. Dit was onze wens omdat wij ervan overtuigd zijn dat de theologische aspecten van de discussie hierover tot de kern van het probleem behoren en dat verdere reflectie hierop ook zou kunnen bijdragen aan een oplossing.

Het is een verleidelijke strategie om een situatie van reële spanning en conflict trachten te ontmijnen door een vals irenisme aan te houden. Er bestaat tegenwoordig een dominant, maar misleidend discours dat ieder zijn of haar eigen waarheid heeft en dat al deze verschillende waarheden perfect naast elkaar kunnen bestaan. Het is een mantra dat in onze tijd veelvuldig wordt gehoord: sinds de postmoderniteit bricoleert elke mens zijn of haar eigen levensbeschouwing en neemt hiervoor elementen over uit verscheidene, grote of kleine levensbeschouwelijke tradities die goed passen binnen het eigen standpunt. Dit heeft geleid tot een individualisering en functionalisering van religie en levensbeschouwing: wat past in mijn levensbeschouwelijk plaatje is ook enkel ‘dat wat *voor mij* van pas komt’ en ‘waarbij ik me thuis voel’.

Met goede wil kunnen mensen met hun verschillende, gebricoleerde visies zich op een begripsvolle wijze tot elkaar verhouden. Deze strategie schiet echter naar onze mening te kort op twee fundamentele niveaus. Ten eerste worden conflictsituaties en bestaande verschillen tussen mensen zo niet altijd even serieus genomen. Ten tweede relativeert men de doorwerking van de grote religieuze tradities, alsof bijvoorbeeld het christendom opgedeeld en gecompartmenteerd kan worden in onderdelen die te nemen of te laten zijn. Christus navolgen vraagt echter om de inzet om met het hele leven getuigenis af te leggen van het geloof. Het bestaat in het gehoor geven aan de oproep zich aan te sluiten bij een voortgaande geschiedenis waarvan men niet lichtelijk elementen kan ontkennen of negeren. Het is daarom levensingrijpend, het betreft het hele leven, zoals de eerste leerlingen die hun netten lieten liggen om Christus na te volgen. Christenen vormen de levende geschiedenis van een gemeenschap op zoek naar de waarheid die voor en van allen is, en niet naar de ‘waarheden’ die enkel handig uitkomen voor een bepaald individu of een afgebakende groep.

Het is voor de religieuze gemeenschappen van vandaag daarom een bijzonder moeilijke uitdaging om in een geïndividualiseerde en relativistische cultuur te zoeken naar een gezamenlijke invulling van het religieuze gemeenschapsleven. De jongere generatie religieuzen is gevormd door die cultuur. Dat is ook het geval bij diegenen die zich tegen de hedendaagse cultuur verzetten. Het is ook niet verwonderlijk dat deze kwestie juist in het religieuze leven extra zichtbaar wordt, omdat het zich in de meeste gevallen laat kenmerken door gemeenschappelijkheid en door een

gerichtheid op een waarheid die voor niemand binnen handbereik is, omdat die groter is dan de som der deelwaarheden.

Thomas van Aquino beschreef de missie van de dominicanenorde ooit als “*contemplata aliis tradere*”, de vruchten van de contemplatie aan anderen doorgeven. Het is in tijden van meningsverschil en verdeeldheid van groot belang om over te dragen wat men door de tijd heen aan inzichten verzameld heeft, maar tegelijkertijd ook om in te zien dat die inzichten op hun beurt steeds opnieuw weer onderwerp van contemplatie zullen worden. De waarheid is niet zozeer verbrokken onder ons aanwezig, of slechts onvolledig in ons bezit, maar laat zich telkens opnieuw weer als heelheid kennen in het contempleren en overdragen zelf. Het is een voortgaande opdracht voor het gemeenschappelijk religieuze leven om de onbekende toekomst in het licht van deze waarheid te willen zien.

Zoals gezegd is deze fundamentele kwestie nu heel concreet aan de orde onder de Nederlandse dominicanen, vanwege het heuglijke feit dat een jonge generatie broeders zich heeft aangediend. Dinklo roept in zijn nieuwjaarsbrief op tot dialoog en actief luisteren. Maar dan moet het echte werk nog beginnen. Om aan dat werk bij te dragen, hebben we in deze bundel enkele dominicanen gevraagd om hun licht te laten schijnen op de huidige situatie. Daarbij stond de vraag naar de eigenheid van de dominicaanse spiritualiteit centraal. Biedt de specifieke dominicaanse traditie wellicht zelf de inzichten die vandaag de dag de weg naar de toekomst kunnen begeleiden? We vroegen de auteurs om concrete voorbeelden te geven van de wijze waarop men zelf met overgangssituaties in verleden en heden is omgegaan. Het resultaat is divers, maar opvallend in alle bijdragen is de veerkracht en het optimisme die gevoed worden door het evangelie en de geschiedenis van de orde. In deze tijd, waarin de Nederlandse en Belgische ordeprovincies klein zijn en het vele goede werk door weinigen wordt gedragen, is het opmerkelijk hoezeer de dominicanen geloven in de kracht van het gesprek en de prediking. Ook, of misschien wel juist in deze tijden van onzekerheid, is het vertrouwen in een genadige toekomst groot.

René Dinklo opent deze bundel met een bijdrage waarin hij de situatie in de Nederlandse provincie helder beschrijft. Er is sprake van een overgang van een generatie die de vernieuwingen van na het Tweede Vaticaans

Concilie meemaakte, naar een generatie die veel minder ziet in de liberale verworvenheden van die periode, maar eerder zoekt naar een liturgische en contemplatieve herbronning. Om ervoor te zorgen dat men niet de eigen stellingen betreft en tegen elkaar wordt uitgespeeld, moet men in de deining die de confrontaties van deze twee generaties veroorzaakt blijvend zoeken naar de onderstroom die de broeders verbindt, aldus Dinklo.

Bernard de Cock vergelijkt in zijn tekst de huidige situatie met een conflict in een vormingsklooster enkele jaren na het concilie. Toen was er ook sprake van een meningsverschil over het gebed en de dominicaanse levensstijl. Volgens de Cock bestond de oplossing er toen in om de moeilijke situatie met elkaar uit te staan. De typische dominicaanse omgeving, waarin men primair gericht was op het gebed en op het zoeken naar de waarheid van het evangelie in de wereld, zorgde er volgens hem voor dat de onderlinge meningsverschillen niet leidden tot een breuk.

Sara Böhmer beschrijft haar visie op de toekomst op basis van de specifieke levenswijze van de dominicanessen van Bethanië. Telkens als de dominicanessen problemen ondervonden, hielden zij vast aan enkele grondhoudingen: openstaan voor het verhaal van de ander, nooit iemand opgeven, betrouwbare relaties leven, en in schuld een kans zien. Ook al zijn dit geen garanties voor succes en kan het regelmatig misgaan, toch is het volhouden van deze grondhoudingen volgens Böhmer de wijze waarop mensen teken kunnen worden van de barmhartige God.

Olivier Riaudel zoekt in zijn tekst naar de eigenheid van de dominicaanse theologie. Eigenlijk is het volgens hem vooral het dominicaanse ethos dat deze theologie haar eigenheid verleent, een ethos dat gekenmerkt wordt door de predicatie, door het woord, door exemplarisch leven en door de sacramenten. Zo zijn er dan toch enkele aspecten die de dominicaanse theologie karakteriseren: de verkondiging, de genade en de dialoog. In de kern is de dominicaanse theologie daarom een welwillende, broederlijke theologie.

Richard Steenvoorde is een van die jongere dominicanen in Nederland. Vanuit zijn eigen ervaringen schrijft hij over wat het betekent om in tijden van ontworteling te zoeken naar een dominicaanse inbedding. Ontworteling is volgens hem een kenmerk van onze tijd; niet alleen van de religie, maar ook van de cultuur en de politiek. Vanuit die situatie leest hij de Schrift met nieuwe ogen en constateert dat God de mensen niet opgeeft

in tijden van verlorenheid en onverschilligheid. Voor hem is dat aanleiding om de oorspronkelijke inspiratie van de ordestichter, om volop predikend aanwezig te zijn in de steden, opnieuw serieus te nemen. Van groot belang daarbij is ook de studie, omdat volgens Steenvoorde kennis en wijsheid kunnen bijdragen aan het voortgaande gesprek van de dominicanen met de mensen van deze tijd.

Stephan van Erp herleest oude artikelen van Edward Schillebeeckx over dominicaanse spiritualiteit. Bepaalde discussies in de orde over de juiste verhouding tussen contemplatie en actie zijn niet alleen kenmerkend voor deze tijd, maar keren eens in de zoveel jaar in een andere vorm weer terug. De eigenheid van de dominicaanse spiritualiteit is zelf de aanleiding voor die discussies. Bij Schillebeeckx is die spiritualiteit terug te vinden in zijn concept van de wereld, waarin de genade zich volgens hem telkens opnieuw laat vinden. Van Erp wijst ook op de overeenkomsten tussen Dominicus en Thomas van Aquino, die ondanks hun grote verschillen, samen de lijnen hebben uitgezet van de missie van de jonge orde.

Anton Milh schrijft in zijn bijdrage dat er in deze tijd een bijzondere rol is weggelegd voor de jongerenpastoraal, die een voortrekkersrol kan spelen bij het nadenken over de toekomst van het religieuze leven. Om een visie op die toekomst te ontwerpen, gebruikt Milh de transcendentia waarheid, goedheid en schoonheid als een model voor de vorming van jongeren in dominicaans perspectief. Tot slot beschrijft Milh nog drie vrijplaatsen – het gesprek aan de toog, het studeren aan de universiteit en het bidden in de stad – waar de specifieke houding die gevoed wordt door de transcendentia vandaag de dag volop uitgeprobeerd en in de praktijk gebracht kan worden.

Erik Borgman beschrijft tot slot zijn eigen theologische biografie, die nauw verweven is met de dominicanen in Nederland. Hij werd uiteindelijk lekendominicaan. Gaandeweg ontdekte hij dat het er in de dominicaanse spiritualiteit om gaat te laten zien dat we zonder vaste woon- of verblijfplaats zijn, maar dat die plaats ons ten deel valt dankzij de manier waarop wij in onze onherbergzame wereld leven. Alleen wie ontheemd durft te zijn, vindt haar of zijn thuis, aldus Borgman. Daarom roept hij dominicanen van verschillende generaties op om zich in de huidige situatie af te vragen: welke vorm van onrust heb jij gevonden die vrede geeft aan het hart?

Deze studiedag had niet kunnen plaatsvinden zonder de medewerking en steun van velen. In de eerste plaats willen we pater Marcel Braekers, vicaris van de Vlaamse dominicanen, bedanken. Van meet af aan was hij enthousiast en ondersteunde ons in alle vrijheid en vertrouwen. Daarnaast willen we de Nederlandse pater-provinciaal René Dinklo dankzeggen, die ons – onbewust en indirect, maar toch – op het idee van deze studiedag bracht. Via hem kregen we een inkijk in de Nederlandse dominicanenprovincie, wat niet vanzelfsprekend is. Ook van hem kregen we dus een groot vertrouwen. Verder willen we alle auteurs bedanken, die ondanks hun drukke bezigheden toezegden om inhoudelijk bij te dragen aan deze studiedag. De kwaliteit van hun werk en de snelheid waarmee het werd afgeleverd mag gelden als bewijs voor hun betrokkenheid op de thematiek van de studiedag en hun toewijding aan de orde. We danken de medewerkers van de drukkerij voor het geleverde werk en het personeel van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven en haar bibliotheek om een omgeving te creëren waarin dit soort initiatieven kan ontstaan en opbloeien. Een studiedag is het eindresultaat van veel werk, achter de schermen of op het voorplan. Tot slot dus nog een woord van dank aan ieder die ons onderweg zijn of haar hulp aanbood – jullie weten wie jullie zijn – dit werd en wordt door ons sterk gewaardeerd.